

JR 9 sekä muut Kontiolahdella toimineet joukot

JR 9 perustettiin Kontiolahdella, pääosin Kontiorannan varuskunnan henkilöstöstä ja varusmiehistä. Rykmentin komentajana toimi tässä vaiheessa eversti Aloys Kuistio. Rykmentistä käytettiin sotapäiväkirjan alussa myös nimitystä 9. Prikaati. JR 9:n muodostamisen taustalla oli 13.6.1940 annettu käsky, jonka mukaan maavoimiin muodostettiin 13 prikaatia sekä jääkäriprikaati ja ratsuväkiprikaati. Tällöin 12.D:n joukoista muodostettiin 9.Prikaati, jonka runkona olivat JR 34 ja JR 36 sekä KTR 12. 9.Prikaatin sijoituspaikaksi määrättiin rakenteilla oleva Kontiorannan varuskunta, johon pääosa prikaatin toiminnoista siirrettiin kevään 1941 aikana. Prikaati sai käskyn suojajoukkojen liikekannallepanosta 10.6.1941. Tällöin saatiin myös määräys siitä, että prikaatin tulee perustaa joukoistaan JR 9. Päiväkäskyssä 11.6.1941 siirrettiin 9.Prikaatin henkilöstö perustettuun JR 9:ään. Rykmentin I ja II Pataljoona muodostettiin pääosin jo olemassa olevasta henkilöstöstä ja asevelvollisista. III/JR 9 sen sijaan koottiin Kaltimon perustamiskeskuksessa, pääosin Enon, Ilomantsin ja Kontiolahden reserviläisistä. Rykmentin komentajaksi määrättiin eversti A. Kuistio. Hänen adjutanttinaan sekä ye-upseerina toimi alkuvaiheessa kapteeni Väinö Hahtela. Kontiolahtelaisia asevelvollisia oli sijoitettu etenkin I/JR 9:ään, jonka komentajana toimi kapteeni Sulo Marttinen. Hän kaatui jo hyökkäysvaiheen alussa 17.7.1941. Marttisen kaaduttua I/JR 9:n komentajaksi määrättiin kapteeni Arto Virkkunen. Uusi komentajavaihdos oli kuitenkin edessä jo 25.7.1941, jolloin I Pataljoonan komentajaksi siirrettiin kapteeni Väinö Hahtela, ja hänen paikalleen ev. Kuistion adjutantiksi siirtyi kapteeni Virkkunen. 2./I/JR 9 eli 2. komppanian päällikkönä toimi tuolloin kapteeni Arne Juutilainen, ”Marokon kauhu”. II/JR 9:n komentajaksi määrättiin liikekannallepanon yhteydessä majuri Matti ”Motti” Aarnio ja III/JR 9:n komentajaksi majuri Erkki Enberg.¹

I/JR 9 lähti Kontiolahdesta kohti Enoa 15.6.1941 ja jatkoi Enosta seuraavana päivänä Koveroon. Koverossa I Pataljoona asettui puolustuslinjalle ja teki tiedustelua vihollisen toiminnasta. I Pataljoona siirtyi 27.–28. 6.1941 yön aikana Uskalin maastoon, josta se siirtyi vielä 30.6. yöllä Tohmajärven kaakkoispuolelle.²

Ensimmäiset suuremmat taistelukosketuksensa I/JR 9 sai, kun se eteni 12.7.1941 kohti Pälkjärveä ja saapui tuona päivänä Kontioleppälahden Kirkkolahden kylään. Seuraavana päivänä rykmentin joukot kävivät ankaraa taistelua vihollisen kanssa. Marttisen pataljoona kävi hyökkäykseen Leppäjoella 16.7. Hyökkäys lyötiin takaisin ja samassa yhteydessä pataljoonan komentaja Marttinen

haavoittui. Hän kuoli seuraavana päivänä 28. Kenttäsairaalassa. Marttisen tilalle pataljoonan komentajaksi määrättiin kapteeni Penttinen. Pataljoona koki erityisen raskaat tappiot 16.-18.7.1941 välisissä hyökkäyksissä. Tuona aikana menetettiin kaatuneina tai haavoittuneina 14 upseeria ja 215 miestä.³ Alikersantti Jaakko Kettunen, joka toimi jatkosodan alkuvaiheessa 1./I/JR 9:n toimistoali-upseerina, on kuvannut Kirkkolahden kylässä 16.7.1941 käytyä taistelua:

”16.7. yöllä pysähdyimme erään niityn länsipuolelle. Lepo loppui lyhyeen kello 1.15. Aloitimme etenemisen 3.K:n jäljessä erälle vaaralle, johon vihollinen oli asettunut puolustusasemiin. Heti alkoi kova tuli pyyhkiä pitkin rinnettä kaataen eteenpäin hyökkävää kallista viljaa. Kapteeni Marttinen haavoittui melko vaikeasti ja jatkuvasti miehiä kaatui ja haavoittui kovassa tulesa. Veimme käskyjä eteen ja taakse. Tappiomme olivat suuret – 11 kaatunutta ja 28. haavoittunutta.”⁴

JR 9:n ja JR 51:n kohdalla hyökkäysvaiheen yksi dramaattisimpia vaiheita oli lokakuun alussa 1941 käsketty Syvärin ylimento Voznesenjan yläpuolella. Ylimenon kärkijoukoksi oli määrätty kapteeni Eino Puhakan III/JR 51, joka oli tässä vaiheessa alistettu eversti Kuistiolle. Ylimeno oli tarkoitus toteuttaa eversti Kuistion käskyn mukaisesti aamuyöllä 5.10.1941. Syvärijoki oli ylimentokohdalta n. 350 metriä leveä. Ylitys tuli tehdä ruuhilla. Puhakan pataljoonan miehet kuitenkin kieltäytyivät menemästä ruuhiin. Hyökkäyksen kärkeen määrätty 8.K ja 9.K eivät saaneet miehistöä liikkeelle. Puhakan pataljoona oli lopen väsynyt raskaista tietöistä ja elänyt useita päiviä ilman lämmintä muonaa. Eversti A. Kuistio uusi käskyn ylimentosta iltapäivällä 5.10.1941, mutta kärkijoukoksi määrättiin nyt kapteeni Hahtelan komentama I/JR 9. Myöskään Hahtelan komentama I/JR 9 ei suostunut seuraavana yönä ylimentoon. Hahtela teki kuitenkin uuden suunnitelman keskusteltuaan miehistönsä kanssa. Hän päätti yrittää ylitystä päiväsaikaan klo 14.00 ja pyysi ylimenton tueksi voimakkaan tulivalmistelun sekä savituksen. Hahtelan suunnitelma toimi ja ylimento onnistui lähes ilman tappioita.⁵

Syvärin ylimentossa tapahtunut ”selkkaus” on sotahistorian kirjoituksessa jäänyt pääosin JR 51:n ja erityisesti kapteeni Puhakan komentaman III/JR 51:n ”tahraksi”. Jälkikäteen mm. Yrjö Keinonen on kirjassaan *Kärkijoukkona Syvärille* vierittänyt syyn ylimenton epäonnistumisesta nimenomaan III/JR 51:lle ja sen komentajalle kapteeni Puhakalle. Keinosen PPK oli mukana suunnitellussa ylimentokoonpanossa. Tapauksen johdosta Puhakka piti yksiköiden päälliköille puhuttelun ja pataljoonassa aloitettiin 7.DE:n sotatuomarin sekä majuri Jauhaisen johtamat tutkimukset. Puhakka itse on avannut tapahtumaa 14.10.1941 antaessaan selvitystä kieltäytymisistä. Puhakka katsoi, että tilanteeseen vaikutti vahvasti pelkuruus pimeässä yössä tapahtuvaa tehtävää kohtaan. Joukossa oli

myös paljon täydennysmiehistöä, jonka motivaatio sotimiseen oli ollut heikkoa. Joukossa vallitsi myös vahva alakulo, mikä aiheutui ainaisen nälän, ripulin ja väsymyksen yhteisvaikutuksesta. Puhakan mukaan myöhemmin ei tottelemattomuutta pataljoonassa esiintynyt, vaan toiminta etenemisessä oli ripeää.⁶

Eversti Kuistio vaati kieltäytymisten selvittämistä Puhakan pataljoonan osalta. Asiaa tutkittiin kieltäytymisenä ja yllyttämisenä kieltäytymiseen. Tilanne oli vakava niin Puhakalle kuin erityisesti 8.K:n ja 9.K:n päälliköille ja miehille. Kun ylimenohyökkäyksen kärkeen vaihdettiin Kuistion toimesta oman rykmentin pataljoona I/JR 9, ei sekään onnistunut ylimenossa ensi yrityksellä. Hahtelankin pataljoona kieltäytyi ylityksestä. Kun ylitys toteutettiin vahvalla epäsuoran tulen tuella, ylimeno onnistui. Kuistio ei kuitenkaan kohdistanut kieltäytymisestä oman rykmentin sotilaisiin mitään rangaistustoimenpiteitä.⁷ Kuinka paljon tilanne kertoo komentajien välisestä nokittelusta ja omien joukkojen esiin nostamisesta, jää historian tutkittavaksi. Yrjö Keinonen ainakin omassa tulkinnassaan tekee oman tulkintansa itsensä ja JR 9:n hyväksi. Voidaan kuitenkin pohtia sitä, mikä merkitys olisi ollut sillä, että alkuaankin ylitys olisi päätetty tehdä päivällä vahvan tulituen avulla?

Kapteeni Hahtela on muistellut myöhemmin tätä dramaattista tapahtumaa:

”Kello 24.00 menin ruuhien luo. Halusin olla itse paikalla ensimmäisen portaan aloittaessa ylimenonsa. Hämmästykseni oli valtava ja yllätykseni täydellinen, sillä miehet eivät menneetkään ruuhiin. Ensimmäistä porrasta johtava komppanian päällikkö ilmoitti, ettei hän saa menemään miehiään ruuhiin. Mieleni teki huutaa, mutta se tuskin olisi auttanut: taistelua ei voiteta huutamalla. Lisäksi vihollinen kuului metelin. Oli oltava hiljaa ja nieltävä katkeruuden tunne kurkusta. Pataljoonani miehet eivät lähteneet karkuun, vaan pysyivät lähtöalueella. Velvollisuuden tunne piti heidät paikoillaan. Totesin, että annetun tehtävän täyttäminen edellytti nyt kahden vastustajan voittamista. Ensin oli voitettava oma pataljoonani ja vasta sitten vihollinen. Metsän suojassa pataljoona koottiin pienelle alueelle ja tässä selvitin miehille tilanteen. Samalla kysyin, onko joukossa joku, joka ei halua ylittää Syväriä. Tällaisia miehiä ei ollut yhtään. En pitänyt aiheellisena uusia yritystä vapaaehtoisin voimin. Pataljoonan oli mentävä yli kokonaisuudessaan. Tämä oli ehdoton edellytys. Tämän jälkeen käskin komppaniat levolle metsään.

Aamu alkoi valjeta vähitellen. Join aamukorvikkeet esikunnan upseereiden ja yksikön päälliköiden kanssa. Pohdittiin tilannetta ja mietiskeltiin parasta ratkaisua. Tällöin uusi suunnitelma syntyi kuin itsestään. Koska yöllä ei onnistuttu, niin mennään nyt päivällä joen yli. Soitin rykmentin komentajalle ja ilmoitin pataljoonani ylittävän Syvärin kello 14.00. Tarvitsimme voimakkaan tulituen ja

Kuistio lupasi kaiken saatavissa olevan avun. Oman tulituen vaikutus näkyi miehissä. Se aivan tempasi joukot mukaansa. Ruuhi ruuhen jälkeen lähti rannasta alkaen edetä kohti vastarantaa.⁸

Hahtelan muistelman kuvaava hyvin komentajan jakamatonta vastuuta vaikeassa tilanteessa. Samalla esiin nousee kuitenkin myös miesten mielialoja viisaasti kuunteleva esimies ja hänen kykynsä keskustella tärkeistä päätöksistä omien alaistensa kanssa. Lopputulos osoittaa myös joukon kykyä voittaa pelkonsa sen jälkeen, kun heitä on kuultu, tehtävä on heille selvitetty ja kaikki tuki annettu tehtävän suorittamiseksi.

Toinen, ehkä vieläkin dramaattisempi, tilanne koettiin JR 9:n osalta joulukuussa 1941, jolloin hyökkäys oli edennyt jo Baranin kylän tasalle ja erityisesti I/JR 9:n tehtävänä oli hyökätä Goranin kylään. Joulukuun 19. päivänä tienoilla oli 7. Divisioonan joukoissa esiintynyt huolestuttavasti karkuruutta. Karkuruus johtui suurelta osin pohjattomasta väsymyksestä ja itsehillinnän pettämisestä. Baranin kylään koottiin 19.12.1941 7. Divisioonan karkureita ja kenraalimajuriksi juuri ylennetty Divisioonan komentaja Svensson järjesti paikalla pikaoikeuden, joka saattoi langettaa kuolemantuomioita karkuruudesta. Lopulta vain kaksi 2./JR 9:n miestä kieltäytyi palaamasta riviin ja heidät teloitettiin pikaoikeuden päätöksellä välittömästi lähellä virtaavan joen uomassa. Tätä traagista tilannetta kuvasi myöhemmin Väinö Linna Tuntematon Sotilas-romaanissaan.

Samaan aikaan I/JR 9:n komentaja kapteeni Hahtela oli lomalla ja hänen sijaisenaan toimi kapteeni Aarne Juutilainen. Juutilaisen pataljoona alistettiin 20.12.1941 muodostetulle Taisteluosasto Teurille, jonka komentajana toimi kapteeni Teodor Ruusuvuori. Taisteluosaston tehtäväksi annettiin kukkulalla sijainneen Goran kylän valtaaminen. Taisteluosasto yritti Goran valtaamista 21.-22.12.1941 kahteen kertaan, mutta lyötiin molemmilla kerroilla takaisin suuria tappioita kärsien. Ruusuvuori komensi tässä vaiheessa Juutilainen pataljoonan kärkeen ja käski sen uuteen hyökkäykseen. Juutilainen kuitenkin kieltäytyi suorasta hyökkäyksestä ja halusi edetä Goraan länsipuolitse venäläisten huoltotien kautta. Tapaus eteni Svenssonin ratkaistavaksi ja asettui tapauksessa Juutilaisen kannalle. Taistelu Gorasta kesti lopulta neljä viikkoa ja se saatiin haltuun motituksen jälkeen vasta 10.1.1943. Goran taisteluissa kunnostautui erityisesti kärkijoukkona toiminut Osasto Keinonen ja sen päällikkö luutnantti Yrjö Keinonen.⁹

JR 9:n hyökkäysvaihe päättyi käytännössä Goran taisteluihin. Kaikkiaan 177 vuorokautta kestänyt hyökkäysvaihe oli ollut rykmentille äärimmäisen raskas. Matkan aikana Goraan oli edetty kaikkiaan n. 500 kilometriä lähes koko ajan taistellen. Sodan syttyessä rykmentin määrävahvuus oli ollut

3616 miestä ja tammikuun alussa 1942 rivivahvuus 2201 miestä ja taisteluvahvuus enää 1561 miestä. Rykmentti oli menettänyt sodan alusta alkaen kaatuneina 501 miestä ja haavoittuneina 1481 miestä.¹⁰ Mannerheimin päiväkäskyn (Nro 41,31.12.1941) sanat kuvannevat tilannetta melko hyvin, joskin myös tulevan historiakirjoituksen suhteen arvoituksellisesti:

”Voiton tienne on ollut raskas, täynnä kieltämyksiä, rasituksia ja alituista hengenvaaraa. Toveri on viereltänne kaatunut tai haavoittunut, mutta Teidän voitontahtonne on ollut murtumaton ja uskonne vuorenluja. Levollisina Te voitte jättää kuluneen vuoden tekonne ja työnne historian arvosteltavaksi.”

Asemasotavaiheessa JR 9 vastuualue oli Syvärin takana (eteläpuolella) ollut ns. Ostan lohkolla sijainnut Levinan lohko Ostajoen pohjoispuolella, Ostasta Baraniin menevän tien varrella. Tällä puolustusalueella koettiin erityisesti kevään 1942 aikana ankaria venäläisjoukkojen tekemiä hyökkäysyrityksiä. Suurimpia taisteluja käytiin 11.-19.4.1942 Levinassa, jossa jouduttiin useaan kertaan torjumaan vihollisen massiivisia hyökkäysyrityksiä. Näissä torjuntataisteluissa JR 9: tappiot olivat yhteensä 62 miestä, joista kaatuneina 10 miestä. Tämän jälkeen tilanne Ostan lohkolla rauhoittui.¹¹ Tässä vaiheessa tehtiin joukkojen uudelleen järjestelyjä, vanhempia ikäluokkia kotiutettiin ja aloitettiin lomajärjestelyt. Kotirintamalla oli kevään kylvöjen alkaessa huutava työvoimapula ja miesten saaminen lomille oli etenkin elintarvikeomavaraisuuden saavuttamiseksi välttämätöntä.

Venäläisten suurhyökkäys alkoi Kannaksella 9.6.1944 massiivisilla tulivalmisteluilla. Ostan lohkolla tilanne oli melko rauhallinen vielä jonkin aikaa. Vihollisen 7. Armeija sai hyökkäyspäätöksen 17.6.1944 annetussa käskyssä, jonka mukaan joukkojen tuli olla valmiina hyökkäykseen 20.6.1944 klo 24.00. Tiedustelun havaintojen perusteella sotilasjohdossa tiedettiin venäläisjoukoilla olevan moninkertainen mies- ja tuliylivoima omiin joukkoihimme nähden. Tästä syystä joukoille annettiin jo 16.6. käsky irtautumisesta. JR 9:n irtautuminen aloitettiin Ostan mutkasta kohti pohjoista (Petroskoita) myöhään illalla 17.6.1944. Viholliset havaitsivat irtautumisen vasta 19.6. iltapäivällä.

Joukkojen mielialat olivat tilanteessa synkeät:

”Irtautumispäivän sää oli mitä kaunein. Lähtijöiden mielialat eivät sen sijaan olleet parhaat mahdolliset. Sillanpääasema oli vallattu verisissä taisteluissa kaksi ja puoli vuotta aikaisemmin. Se oli pidetty hallussa monia vaikeuksia kokien. Täällä oli totuttu asemasotaelämään. Asemiin oli jollain tapaa jopa kotiuduttu ja niihin oli opittu luottamaan. Nyt edessä oli jälleen liikuntasota monine yllyttävine seikkoineen. Tulevaisuus oli tuntematon. Lähtijöiden mielissä vallitsi tietynlainen haikeus

ja mieltä kalvoi melkoinen epävarmuus. Toisaalta jokainen ymmärsi hyvin, että Syvärin taakse ei voitu jäädä ikuisiksi ajoiksi. Sieltä olisi kerran lähdeittävä. Ratkaisevat ajat olivat edessä.”¹²

JR 9 vetäytyi yli 19.6.1941 Syvärin, jossa se asettui puolustukseen. Suomalaisten puolustus joutui kuitenkin aloittamaan peräytymisen, koska vihollinen oli noussut maihin Äänisen rannalle ja alkoi edetä Soutjärvi – Petäjäselkä – Petroskoin tietä johti pohjoista. Suomalaiset olivat vaarassa joutua saarroksiin. Osa perääntymismatkasta jouduttiin etenemään metsiä ja soita pitkin, jolloin myös kalustoa jäi matkalle.¹³ Kapteeni Ahti Vuorensola johtama Kevyt Osasto jäi Äänisen laidalla Soutjärven eteläpuolella 26.6.1944 saarroksiin. Vuorensolalle annettiin määräys jättää kalusto ja paeta lännessä olevien korprien kautta. Vuorensola ei kuitenkaan halunnut jättää kaatuneita ja haavoittuneita. Hän kokosi Kevyt Osaston ajoneuvoista kolonnan ja hyökkäsi konekivääreillä varustetuilla kuorma-autoilla läpi vihollisen saarrostuksen. Näin saatiin Osasto haavoittuneineen lähes ilman tappiota häikäilemättömällä hyökkäyksellä pelastettua. Tämän jälkeen JR 9 vetäytyi Petroskoihin, joka jätettiin käytännössä ilman taistelua 28.6.1944. Raskaiden taistelujen kautta saatu Äänisen kaupunki oli lopullisesti menetetty!

JR 9 vetäytyi viivytystaistellen Petroskoista Topasjärven ja Präsän suunnasta kohti Vieljärveä ja sittemmin Tulemajärveä. Tulemajärven ja Kolatselän alueella rykmentti kävi rajuja puolustustaisteluja 4.7.1944. Nyt oltiin samalla alueella, jossa Kollanjoki virtasi Tulemajärveen ja jossa Kontiolahden miehet olivat taistelleet katkerasti talvisodassa. Tulemajärven taistelut olivat erityisen raskaita JR 9:n rinnalla taistelleille JR 8:lle ja Er.P 17:lle. Nämä molemmat joukot murtuivat vihollisen hyökkäyksessä 6.7.1942 täysin hajalle ja pakenivat pakokauhunomaisesti. I/JR 9:n komentajan tuolloin toiminut majuri Väinö Hahtela muisteleeekin, kuinka hänen komentopaikalleen tuli Er.P 17:n komentaja, majuri Niilo Hakulinen ja ilmoittautui Hahtelalle sanoen: *”Herra majuri, johtaja ilman joukkoja!”* Tulemajärven taistelujen jälkeen 7. Divisioona vetäytyi kohti Loimolaa ja vanhan rajan takana olevaa Pitkärannan ja Loimolan välistä ns. U-asemaa. U-asemaan saavuttiin 9.-10.7.1944. Nyt saatettiin levähtää ja huoltaa joukkoja. Raskas vetäytymisvaihe oli kestänyt kaikkiaan 22 vuorokautta. Tässä vaiheessa JR 9:ssä tehtiin myös henkilövaihdoksia. JR 9; riveistä siirrettiin JR 8:n komentajaksi everstiluutnantti Riitesuo. ja hänen tilalleen II/JR 9:n komentajaksi määrättiin kapteeni Ahti Vuorensola. Kapteeni Yrjö Keinosesta taas tehtiin I/JR 9:n komentaja. Nimitykset olivat väliaikaisia.¹⁴ JR 9 kävi vielä lukuisia torjuntataisteluja pääpuolustuslinjassa, mutta kykeni osaltaan torjumaan vihollisen hyökkäysyritykset. Aselepo astui voimaan suomalaisten puolella 4.9.1944, mutta vihollinen jatkoi tulitusta aina 5.9.1944 klo 8.00 saakka. Joukkueenjohtajana 11./II/JR 9:ssä

toiminut luutnantti Esko Tiilikainen kuvasi muisteloissaan tunnelmia 19.9.1944 rauhan tultua:¹⁵

”Tiltu on tänään höpissyt jotakin allekirjoitetusta rauhasta. Odotamme ehtoja jännittyneinä. Ne luettiin klo 22.10 ja – ne olivat tyrmistyttävät. No, itku ei auta. Suomen kansa on kestänyt tähänkin saakka ja se kestää tämänkin koettelemuksen! Väli rauha oli allekirjoitettu tiistaina, syyskuun 19. päivänä 1944 klo 13.15 Moskovassa. Menimme nukkumaan kuultuamme pääministerin sijaisen von Bornin puheen liikuttuneina ja katkerin mielin. Olimme yrittäneet kaikkemme, uhranneet kaikkemme ja näin kävi! Mutta sittenkin: vaikka meidät tuomittiin hävinneiksi, on armeijamme edelleen koskematon, Suomi ei sittenkään vielä ole polvillaan.”

JR 9:n päällystöön kuuluivat Kontiolahtella tunnettujen kapteeni (myöh. majuri) Väinö Hahtelan ja kapteeni Aarne Juutilaisen lisäksi mm. Mannerheim-ristin ritarit kapteeni Ahti Vuorensola ja kapteeni, myöhempi Puolustusvoimain komentaja kenraali Yrjö Keinonen. Myöskin I/JR 9:n pastori, myöhempi arkkipiispa, Mikko Juva, III/JR 9:n pastori Olavi Krogerus ja KrhJ/I/JR 9:n Tj.upseeri, myöhempi ministeri, Veikko Pihlajamäki tulivat kontiolahtelaisille miehille tunnetuiksi. Kaikkiaan kuudelle JR 9:ään kuuluneelle sotilaalle myönnettiin Mannerheim-risti. He olivat alikersantti Veikko Vehviläinen (nro 15), kapteeni Ahti Vuorensola (63), kapteeni Yrjö Keinonen (91), alikersantti Aarne Salonen (177), korpraali Tauno Suhonen (179) ja kapteeni Kauko Vilanti (190).¹⁶ JR 9:n kotiutuskokoonpanossa syksyllä 1944 oli runsaasti kontiolahtelaisia reserviläisiä johtuen keväällä 1942 tehdystä JR 51:n lakkauttamisesta ja miehistön siirroista etenkin JR 9:ään. JR 9:n komentajana toimi tuolloin eversti Bertel Ikonen, joka oli perinyt tehtävän eversti A. Kuistiolta jo 31.5.1943.¹⁷

JR 9:n ja sille alistettujen osastojen riveissä kaatuneet kontiolahtelaiset (syntymä- tai asuinkunta Kontiolahti):

Nimi	s. aika	kaatui	haudattu	yksikkö
Hassinen Matti Reino, stm	28.12.1913	15.8.1941 Sortavalan mlk	Eno	Kev.Os 15
Hiltunen Aarne Olavi, stm	9.1.1918	17.7.1941 Harlu	Kontiolahti	JR 9
Horttanainen Emil, stm	10.5.1921	24.7.1941 Sortavalan mlk	Joensuu	6./JR 9
Hyttinen Veikko, stm	24.9.1903	7.8.1941 Sortavalan mlk	Kontiolahti	III/JR 9
Härkönen Veikko, stm	5.3.1921	22.7.1941 Sortavalan mlk	Joensuu	7./JR 9
Ikonen Heikki, stm	30.11.1902	28.9.1941 6.SotaS	Joensuu	3./JR 9

Karvinen Eino, stm	16.10.1901	7.4.1942 NL, Oranki (sotav.)	Joensuu	1.KKK/JR 9
Kettunen Aarne, korp	24.1.1918	21.7.1941 Sortavalan mlk	Kontiolahti h.	5./JR 9
Kettunen Sampo, korp	26.9.1941	20.6.1942 Syväri	Kontiolahti	II/JR 9
Kettunen Tauno, stm	2.9.1914	10.7.1944, katosi	Kontiolahti	8./JR 9
Kinnunen Reino, kers	3.12.1918	27.6.1944 Nuosjärvi	Kontiolahti	JR 9
Laukkanen Erkki, stm	22.5.1920	8.8.1941 Latvasyrjä	Kontiolahti	II/JR 9
Laukkanen Veikko, stm	10.10.1921	18.4.1942 Simonova	Kontiolahti	III/JR 9
Mustonen Taavi Wiljam, stm	29.9.1920	20.8.1944 20.SotaS	Kontiolahti	8./JR 9
Mutanen Erkki Gunnar, stm	8.1.1924	1.8.1944 28.KS matkalla	Kontiolahti	2./JR 9
Määttä Arvo Olavi, korp	18.6.1921	8.7.1943 35.SotaS	Joensuu	JR 9
Piironen Aari, stm	1.5.1916	31.8.1944 Suistamo	Kontiolahti	8./JR 9
Pikkarainen Kauko J., alik	30.9.1920	27.9.1941 38.KS	Kontiolahti	5./JR 9
Puhakka Sipri, alik	7.3.1916	16.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	I/JR 9
Puumalainen Vilho M., stm	3.6.1920	22.7.1941 Pälkjärvi	Kontiolahti	5./JR 9
Romppanen Antti, stm	7.12.1918	19.4.1942 Syväri	Kontiolahti	8./JR 9
Ryynänen Juho Antero, korp	30.4.1920	24.7.1941 Villavaara	Kontiolahti	I/JR 9
Ryynänen Veikko, rakuuna	13.10.1923	4.7.1944	Kontiolahti	4./URR
Selvälä Erkki Ensio, stm	24.6.1922	16.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	6./JR 9
Sinkkonen Aapo Aimo, stm	30.8.1920	18.10.1941 14.KS	Kontiolahti	JR 9
Sinkkonen Toivo, stm	16.9.1919	16.9.1941 Kaskana	Kontiolahti	7./JR 9
Soikkeli Teppo J., alik	4.5.1919	12.7.1941 Vellivaara	Kontiolahti	3./URR
Tanskanen Veikko Ilmari, stm	20.2.1920	25.9.1941 Latva	Juuka	8./JR 9
Tossavainen Johannes, stm	28.1.1921	25.7.1941 32.KS	Kontiolahti	6./JR 9
Turunen Veikko, stm	2.5.1916	25.10.1941 Koromislova	Kontiolahti	8./JR 9
Vattulainen Antti, stm	26.4.1904	8.8.1941 Latvasyrjä	Kontiolahti	7./JR 9
Väänänen Viljo Einari, stm	16.1.1921	17.7.1941 Ruskeala	Joensuu	6./JR 9

Sissipataljoona 1

JR 9:n ohella Kontiorannassa koottiin kesällä 1941 myös erillisenä toiminut Sissipataljoona 1. Jatkosotaan perustettiin kolme Sissipataljoonaa, joiden joukkoon SissiP 1 kuului. Sen perusti Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiiri 18.6.1941. Sissipataljoonat eivät kuuluneet pysyvästi divisiooneihin tai prikaateihin, vaan niitä alistettiin eri joukko-osastoille kulloistenkin tarpeiden mukaan. Muutaman päivän koulutusjakson jälkeen SissiP 1 lähti siirtymään kohti etulinjaa 23.6.1941. Pataljoona lakkautettiin jatkosodan etenemisvaiheen päätyttyä keväällä 1942. SissiP 1:een kuuluneita Kontiolahdella syntyneitä kaatui hyökkäysvaiheen aikana ainakin viisi sotilasta.

Sissipataljoona 1 lähti Kontiorannasta autokuljetuksella Uimaharjun kautta 22.6.1941 kohti Enon Piimävara ja siirtyi siitä 26.6. Ilomantsin Huhukseen. Pataljoonan seuraava siirtyminen – nyt jalkamarssina – oli 40 km Huhuksesta Hattuvaaraan, johon pataljoona saapui 28.6.1941. Ensimmäiset tappiot koettiin 4.7.1941 Lengonvaarassa, jolloin vihollisen hyökkäyksessä 3. komppanian kenttävartioon kaatui sotamies Väinö Rönkkö. Pataljoona kävi varsinaisesti ensimmäiset suuremmat taistelunsa Ilomantsin Vellivaarassa 10.-13.7.1941. Pataljoona toimi tuolloin alistettuna Uudenmaan Rakuunarykmentille. Alistus oli tehty todennäköisesti 26.6.1941, jolloin asia mainitaan URR:n Esi-kunnan sotapäiväkirjassa.¹⁸ URR:n komentajana toimi tuolloin everstiluutnantti von Essen. URR oli lähtenyt varuskunnastaan Lappeenrannasta jo 14.6.1941 ja saapunut junakuljetuksella Pieksämäen ja Joensuun kautta Uimaharjuun seuraavan päivän iltana. Rykmentti marssi Uimaharjusta Ilomantsin Kivilahteen ja majoittui sinne.¹⁹

URR ja Sissipataljoona 1 eivät kuitenkaan onnistunut suunnitellussa Lehmivaaran valtaamisessa 10.-13.7.1941, vaan hyökkäysyritykset lyötiin takaisin. SissiP 1 osallistui hyökkäykseen URR:lle alistettuna ja toimi hyökkäyksen kärkenä Lehmivaaran valtausyrityksessä ainakin 12.7.1941 kokien huomattavia tappioita.²⁰ URR:n ja SissiP 1:n kokonaistappiot näissä yrityksissä olivat yhteensä yli 50 miestä, joista kaatuneina 18. Lehmivaaran valtaamista yritettiin uudelleen 20.7.1941, mutta hyökkäys lyötiin tuolloinkin takaisin. SissiP 1:n tappiot 22.7.1941 mennessä olivat huomattavat, 11 kaatunutta ja 86 haavoittunutta/kadonnutta. URR:n tappiot kaatuneina olivat vieläkin suuremmat, 35 miestä!²¹ Lehmivaaran taistelujen jälkeen Sissipataljoona 1 URR:n lailla vetäytyi lepoon ja huoltoon. Tämän jälkeen pataljoona siirtyi 28.7.1941 vanhan rajan ja Lutikkavaaran väliseen maastoon ryhmittyen puolustukseen ja ahkeraan partiointiin.²² Pataljoona lähti etenemään Lutikkavaarasta

vasta 7.8.1941 tavoitteenaan Koitajoen takana oleva Kuolismaa. Pataljoona ylitti Koitajoen koplukoilla ja saavutti Kuolismaan, joka saatiin otettua haltuun kokonaisuudessaan 10.8.1941.²³

Sissipataljoona 1:ssä kaatuneet kontiolahtelaiset (syntymä- tai asuinkunta Kontiolahti):

Nimi	s. aika	kaatui	haudattu	Yksikkö
Eskelinen Vihtori, alik	18.2.1913	11.7.1941 Vellivaara	Tuupovara	2./SissiP 1
Hassinen Erkki Vihtori, stm	28.7.1918	10.11.1941 Ala-Uunitsa	Tohmajärvi	1./SissiP 1
Karvonen Toivo, stm	27.6.1913	27.10.1941 Stolbovaja	Kontiolahti	1./SissiP 1
Kekkonen Onni, stm	22.12.1914	16.8.1941 Salmijärvi	Kontiolahti	2./SissiP 1.
Korhonen Oiva Antero, alik	5.11.1917	23.11.1941 19.KS	Kontiolahti	2./SissiP 1.

Sissipataljoona 2

JR 9:n kokoonpanoon kuului usein alistettuna myös Sissipataljoona 2, ja oli koottu Kiuruvedeltä, seudun reserviläisistä. Pataljoonan riveissä kaatui mm. kontiolahtelaisyntyinen Veikko Nuutinen (s. 22.5.1916) Maaselässä 7.1.1942. Sissipataljoona 2:n komentajana toimi alkuvaiheessa everstiluutnantti Roininen, sittemmin jo heinäkuussa 1941 kapteeni Harjula. Se siirrettiin 25.6.1941 Sotkamon kautta Joensuuhun ja sieltä Hammaslahden asemalle JR 51:n tapaan. Joensuussa pataljoona joutui junakuljetuksen yhteydessä Joensuun pommituksiin, jolloin mm. pataljoonan komentajan autonkuljettaja haavoittui.²⁴ SissiP 2 siirtyi Hammaslahden asemalta Tuupovaaran Öllölään 26.-28.6.1941. Hyökkäysvaiheessa kesällä ja syksyllä 1941 SissiP 2 oli usein alistettuna niin JR 9:lle kuin JR 37:llekin. SissiP 2:n sotataival etenkin hyökkäysvaiheen kiivaissa taisteluissa oli kaikkea muuta kuin kadehdittava. Pataljoona heitettiin usein hyökkäyskohteisiin ja sen käskettiin pitää maastokohdat hallussaan ylivoimaisesta vihollisesta huolimatta. Pataljoona oli heinäkuun lopulla 1941 loppuun uupunut ja ev. Kuistio oli siihen perin juurin tyytymätön.²⁵ SissiP 2:n väsymystä kuvataan pataljoonan sotapäiväkirjassa aamuyöllä 2.8.1941 mm. näin: *”Poikiemme väsymyksestä esimerkki.*

*Oma mies nukkui asemassa. Lääkintämiehet noutivat miehen paareilla ja kantoivat n. 700 m. melkein Kessumäelle saakka, jolloin sairas heräsi ja kysyi, mihin häntä kuljetetaan? Mies aivan terve, mutta väsynyt”.*²⁶

Sotapäiväkirjojen valossa näyttää siltä, että Sissipataljoona 2:n kokoonpanossa oli runsaasti jo vanhempaa reserviläisjoukkoa, jolla ei ollut kykyä eikä koulutusta vaatimaan sissitoimintaan. Tähän viittaa mm. Sissipataljoona sotapäiväkirjan alkulehti, jossa todetaan Kiuruvedellä kootuista miehistä karusti: *”Silmiinpistävää oli, että suuri osa miehistä oli liian iäkästä sissitoimintaan. Aseistuksessa parantamisen varaa. Kiväärit vanhoja ryssäläisiä. Kaikissa kivääreissä ei ollut edes tähtäyslaitteita. Kenttäkeittiö puuttui ja ajoneuvot olivat rikkinäisiä. Henkilökunnassa vajauksia ja sijoitus epätarkoituksenmukainen. Varustuksessa suuria puutteita. Polkupyöristä suuri osa naistenpyöriä ja loppuun kulutettuja. Osa miehistä ei ollut koskaan ajanut pp:llä.”*²⁷ Varsinainen sissijoukko siis! Sotapäiväkirja kertonee siitä, että Talvisodan jälkeen sijoitusten uudelleen järjestely oli jäänyt tekemättä! SissiP 2 joutui täydentämään varustustaan matkalla kohti rajaa mm. Sotkamossa Rajapataljoona 5:n ja Sotkamon Suojeluskunnan varastoista. SissiP 2 lakkautettiin helmikuussa 1942.

Muut Kontiolahteen liittyneet joukot ja osastot

Jatkosodan aikana Kontiorannan varuskunnassa toimi myös Järjestelykeskus 1, joka varusti toipumislomilta rintamalle lähtevät miehet. Sotasairaalaksi muutetulla Kontioniemen parantolalla oli osaltaan merkittävä asema armeijan lääkintähuollon kannalta. Parantola toimi Joensuun tyttölyseolla heinäkuusta 1941 lähtien pääpaikkanaan pitäneen sotasairaala 22. sivupisteenä. Osa hoidettavina olevista sotilaista vietti pitkiäkin hoitajaksoja Kontioniemen sotasairaalassa, kuten eräs haastateltava kertoo: *”Olinhan mie siellä.. kolmatta kuukautta, laskivat Karjalaan”*²⁸.

Kontiolahden rautatieasema mahdollisti niin haavoittuneitten kuljetuksen rintamalta kuin toipumislomilta palaavien, Kontiorannassa varustettujen joukkojen palauttamisenkin rintamalle. Varuskunnan alueella ja sen läheisyydessä toimi myös hevosvarikko sekä lyhyen aikaa Lentolaivue 15 sekä sen jatkoja lento-osastot Malinen, Rätty ja Jauri. Varuskunnan alueelle ja ns. Hirvirannan tuki-kohtaan majoittui lentueiden ohella myös saksalaista huoltohenkilöstöä sekä muita lääkintähuollon ja sotilaiden järjestelytehtäviin liittyneitä osastoja jatkosodan loppupuolelle saakka.²⁹

Kontiolahdelle sijoitetut lentueet näkyivät kirkonkylänkin arjessa. Hirvirannan tukikohdassa toimi jatkosodan aikana useaan otteeseen pieniä lentolaivueita (osastot Malinen, Rätty ja Jauri), joiden tehtävänä oli lähinnä kaukopartioiden kuljettaminen linjojen taakse ja kaukopartioiden huoltolennot. Lisäksi lento-osastot suorittivat ilmatiedustelua ja haavoittuneiden evakuointia. Kontioniemen parantolan sotasairaalaan tuotiin satunnaisesti potilaita lentoteitse vesitaso-Junkerseilla.³⁰ Lentäjät ja huoltohenkilökunta majoittuivat Hirvirannan läheisyydessä oleviin huviloihin ja mökkeihin. Lentojoukoissa oli mukana myös vuosina 1943–44 saksalaista huoltohenkilökuntaa (Seekommando 1) päällikkönään yliluutnantti Queens. Kontiolahtelaisia lottia oli sijoitettuna Hirvirannan tukikohtaan ja heitä työskenteli tällöin myös saksalaisten joukkojen palveluksessa.³¹ Saksalaisten sotilaiden kanssa oli joitakin kontakteja kontiolahtelaisella nuorisollakin. Heiltä saatiin leipää, ruokaa ja karamelleja. Vastavuoroisesti saksalaisille sotilaille muistellaan heitetyn ruusuja heidän lähtiessään pois Kontiolahdelta. Saksalaisia sotilaita, pääosin Berliinistä kotoisin olleita alppijääkäreitä oli lyhyen aikaa majoittuneena Kontiorannankin varuskuntaan. Heidän muistellaan kyselleen kananmuunia ja muita elintarvikkeita kirkonkylän taloista.³² Haastatteluissa muistetaan myös sataman läheisyydessä Pikkaraisen talon alapuolella sijainneen venäläissotilaiden vankileirin. Vangeista ei koettu olevan haittaa. He tekivät vankityönään mm. pajukoreja.³³ Lyhyen aikaa oli venäläissotilaiden vankileiri myös Ristisaaren erottelukeskuksessa syksyllä 1941. Vangit osallistuivat aputyövoimana uiton erottelutehtäviin. Kontiolahden keskimmaisella hautausmaalla on menehtyneiden venäläisten sotilaiden muistomerkki, jossa kerrotaan hautausmaalle haudatun yhdeksän venäläistä sotavankia.

Talvisodan päätyttyä ja rauhan tultua Kontiolahden satamassa toimi maaliskuun lopulta toukokuulle 1940 evakuoimisen jaloista siirretty IV Armeijakunnan Kaatuneiden Evakuoimiskeskus KEK. Jatkosodan loppuvaiheissa 1944 Kontiolahden sataman läheisyyteen sijoitettiin lyhyeksi aikaa kiertävä Kaatuneitten Evakuoimiskeskus KEK 11. Myös paikalliset ihmiset olivat avustamassa kaatuneiden huollon järjestelyihin. Haastattelijien pohjalta tiedetään mm. satamassa pienessä punaisessa mökissä asuneen suutari Eino Kososen äidin Helmi Kososen osallistuneen kaatuneiden pesemiseen ja arkuttamiseen.³⁴ Jatkosodan loppuvaiheessa myöskin Kulhossa tiedetään lyhyen aikaa olleen sijoitettuna Kaatuneiden Evakuoimiskeskus, jossa huollettiin Ilomantsin taisteluissa kaatuneita.

Sodan pitkittyminen laski mielialaa kotirintamalla, koska jatkosotaan lähtiessä oli esiintynyt vahvasti näkemystä siitä, että sodasta palataan takaisin heinänteon alkamiseen mennessä. Eräs haastateltava muistelee mielialoja: ”Heinä tässä vielä kotona tehdään. Toiset eivät uskoneet Saksan voittoon ja sen mukana Suomen menestykseen.”³⁵

Ilmasuojelukomppania (605 Is.K)

Desanttien pelko ja varautuminen vihollistoimien ulottumiseen Kontiolahteenkin saakka johti ns. iskukompanian (605. Ilmasuojelukomppania) perustamiseen Kontiolahdelle.³⁶ Jatkosodan aikainen ilmavalvonta toimi talvisodan tapaan Joensuusta johdetun Ilmapuolustusaluekeskuksen (IPAK) ja paikallisen ilmasuojelukeskuksen (komppanian) johdolla. Komppanian toimialueena oli koko pitäjää, ja sillä oli jatkosodan alkuvaiheessa ilmavalvonta-asetat Pyytivaaralla, Mönnissä, Varparannalla ja Romppalassa. Komppania oli koottu pääasiassa alle kutsuntaikäisistä ja nostoväkeen kuuluvista miehistä, ikähaarukaltaan 16-vuotiaista aina 60-vuotiaisiin saakka. Komppania koottiin alkuun 19.-25.6.1941 aikana Kontiolahden kirkonkylässä, pääpaikkanaan Pikkupappila. Komppanian päällikkönä toimi vääpeli Oiva Korhonen aina 19.10.1941 saakka, josta lähtien päällikön tehtäviä hoiti Ilmasuojelupäällikkö luutnantti A.O. Kalvola. Komppaniassa harjoiteltiin kesän 1941 aikana ahkerasti ryhmän ja joukkueen toimintaa, aseiden käsittelyä ja ammuntaa.³⁷ Komppania kokoonpanoon kuului parhaimmillaan yli sata miestä. Jo loppukesällä 1941 Ilmasuojelukomppanian kokoonpanoa rajattiin enää 30 mieheen ja myöhemmin syksyllä enää 21 mieheen. Komppanian miehet osallistuivat ilmavalvonnan ohella sotilaskarkureiden etsintään, kulkulupien valvontaan ja siltavartiointiin (mm. Kuusojan siltavartio). Komppania suoritti runsaasti myös lähialueiden taloissa heinän- ja viljankorjuuta ja osallistui niin sankarihautajaisiin kuin sankarihautojen kaivuuseenkin. Ilmasuojelukomppanian toimintaa supistettiin jo syksyllä 1941, kun 4.10.1941 Pyytivaaran ilmavalvonta-aseman ja Kontiolahden rautatieaseman vartiot lakkautettiin. Mönnin iv-aseman vartio oli lakkautettu jo 12.8.1941. Romppalan iv-aseman toiminta näyttää jatkuneen jatkosodan loppuun saakka. On todennäköistä, että ilmavalvontaa jatkettiin edelleen myös Pyytivaaralla, nyt kuitenkin lottien toimesta.

Pyytivaaran ilmavalvonta-asema lienee sijainnut Pyytivaaran huipulla olleessa tornissa. Ilmavalvontatehtävissä toimineiden tukikohtana olivat Pessin ja Happosen talot Pyytivaaran kylällä. Majoitusolot olivat lottien myöhempien muistelujen mukaan ahtaat. Ruokahuolto oli järjestetty pääosin kirkonkylästä käsin. Ainakin Räsälän talosta tiedetään Elina-tyttären toimittaneen äitinsä valmista maa ruokaa ilmavalvonnassa olleille lottle. Ilmavalvonnassa mukana olleen Taimi Heiskasen mukaan viholliskoneet pommittivat mm. Kuusojan siltaa.³⁸

Pielisjokiseutu-lehti julkaisi 31.3.1994 artikkelin Romppalan ilmavalvonta-aseman toiminnasta. Asemalla lotta- ja muonitustehtävissä toimineet Elsa Niiranen, Lempi Vaakanainen ja Anni

Saarelainen muistelivat lehden haastattelussa Romppalan ilmavalvonnassa toimintaa. Lempi Vaakanainen ja Anni Saarelainen aloittivat työt ilmavalvontatehtävissä 1942, jolloin he liittyivät myös Lotta-järjestykseen ja Anni Saarelainen suoritti tuolloin myös Kontiolahden kirkonkylällä ilmavalvontakurssin. Lempi Vaakanainen kertoo käyneensä ilmavalvontakurssin Hämeenlinnassa. Kurssilla tuli oppia tunnistamaan ainakin 60 lentokonetyyppiä. Romppalan ilmavalvonta-asema toimi talvisodan aikana Romppalan koulun katolla, josta se jatkosodan alettua siirrettiin Elsa Niirasen kotitalon navetan katolle. Aseman päällikkönä toimi heraniemeläinen Eino Romppanen. Lotat majoittuivat Niirasen kotitaloon, jossa heidän käytössään oli yksi kamari ja keittiö. Ilmavalvonnassa toimineilla Lotilla oli käytössään kiikari ja lauta, johon oli merkitty ilmansuunnat. Talvisin paksu turkki oli myös tärkeä varustus kylmässä ja tuulisessa tornissa. Vihollisen koneista lähetettiin tieto Kontiolahden ilmasuojelukomppaniaan. Ilmoitus koneista tuli lähettää aina, muutoin ilmoittamatta jättämisestä olisi seurannut ”hirveä rampsu”, muistelee Lempi Vaakanainen haastattelussa. Mieleenpainuvina tapahtumina haastatelluille oli, kun talvella sankassa lumipyryssä tornin ohi lensi matalalla kovalla jyrinällä viholliskone. Kone lienee kuulunut kotimatalla eksyneisiin viholliskoneisiin, joista kaksi putosi Rahkeelle ja Kaltimojärvelle.³⁹

¹ Hahtela et alii 1987, 20–21.

² JR 9:n spk: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3441373>

³ JR 9:n spk: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3441385>

⁴ Hahtela et alii 1987, 41.

⁵ Hahtela et alii 1987, 125-128.

⁶ Kortelainen 1985, 121-122.

⁷ Kortelainen 1985, 122-123.

⁸ Hahtela et alii 1987, 130-131.

⁹ Hahtela et alii 1987, 162-164.

¹⁰ Hahtela et alii 1987, 164-166.

¹¹ Hahtela et alii 1987, 174-177.

¹² Hahtela et alii 1987, 217.

¹³ Hahtela et alii 1987, 225.

¹⁴ Hahtela et alii 1987, 243-245.

¹⁵ Hahtela et alii 1987, 259.

¹⁶ Hahtela et alii 1987, 282.

¹⁷ Hahtela et alii 1987, 206.

¹⁸ E/URR:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051434&aineistoid=2396065351>

¹⁹ E/URR:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051428&aineistoid=2396065351>

²⁰ E/URR:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051512&aineistoid=2396065351>

²¹ E/URR:n spk: a <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051500&aineistoid=2396065351>

²² 3./SissiP 1:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5769823435&aineistoid=2395173006>

²³ 3./SissiP 1:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5769823453&aineistoid=2395173006>

²⁴ 1./SissiP 2:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775009925&aineistoid=2395175430>

²⁵ Hahtela et alii 1987, 64-65.

²⁶ 1./SissiP 2: spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775009886&aineistoid=2395175430>

-
- ²⁷ 1./SissiP 2:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775009919&aineistoid=2395175430>
- ²⁸ Eino Holopaisen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ²⁹ Turunen 2000: 22.
- ³⁰ Prof. Veijo Saloheimon kirjallinen haastattelu 14.3.2013.
- ³¹ Anja Siposen haastattelu 9.9.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ³² Prof. Veijo Saloheimon kirjallinen haastattelu 14.3.2013.
- ³³ Anja Siposen haastattelu 9.9.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ³⁴ Anja Siposen haastattelu 9.9.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ³⁵ Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ³⁶ 605. Ilmasuojelukomppanian sotapäiväkirja <https://astia.narc.fi/uusiastia/digitarkastelu.html?id=2365344994>
- ³⁷ Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ³⁸ Seniorityttöjen (Taimi Heiskanen, Ida Kettunen, Mirja Kiiskinen ja Maire Räsänen) haastattelu 20.1.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ³⁹ Pielisjokiseutu-lehden haastattelu 31.3.1994.

LÄHDELUETTELO, HAASTATTELUT JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Arkistolaitos. *Suomen sodissa 1939–45 menehtyneet*. <http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>

Hallikainen, Eemil: Muistiinpanoja vapaussotaan osallistumisestani. Liperi 30.1.1929. SArk, SKY. Val.os. Ha 26.

Kontiolahden kunnan kansanhuoltolautakunnan kirjeet 1939–42. Kontiolahden kunnanarkisto.

Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen lehti, vuosikerrat 1924–39.

Saarela, Ellin. *Ruustinna Saarelan (s. 26.11.1895 Sortavala) painamattomat muistiinpanot sota-ajalta Kontiolahdella*.

Sotapäiväkirjat Kansallisarkiston verkkosivuilta, <http://astia.narc.fi>

Suomen Lottaperinneliitto ry. (<http://www.suomenlottaperinneliitto.fi/lottasvard/alku.php>).

Suomen sotasurmat 1914–22. (<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/results>).

Vahtola, Jouko: *Veteraanit historian tekijöinä*. Alustus Suomen Sotaveteraaniliiton Alueellisen Perinneyön Seminaarissa Oulussa 25.4.2007.

Haastattelut

Taimi Heiskasen, Iida Kettusen, Mirja Kiiskisen ja Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2012.
Haastattelun tekijänä Ritva Ahvenainen.

Eino Holopaisen ja Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Mirja Kiiskisen haastattelu 20.1.2013. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Paavo Palasen haastattelu. Pielisjoen koulu 2004. Internet-sivu:
http://www.peda.net/verkkolehti/joensuu/pielisjoki?m=content&a_id=520

Pirkko Pehkosen haastattelu 22.11.2021. Haastattelun tekijä Ilpo Saarelainen.

Aira Puhakan haastattelu 22.6.2022. Haastattelun tekijä Ilpo Saarelainen.

Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2012. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Maire Räsäsen haastattelu 27.5.2020. Haastattelun tekijä Ilpo Saarelainen.

Enni Saarelan kirjalliset muistelmat. (Kopio Ilpo Saarelaisen hallussa).

Anja Siposen haastattelu 9.9.2012. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Professori Veijo Saloheimon kirjallinen haastattelu 14.3.2013.

Kirjallisuus ja artikkelit

Ahvenainen Ritva ja Kaarna Seppo
1981 *Höytiäisen viittateiltä* 1981.

Hahtela Martti, Juutilainen Antti ja Salmela Väinö
1987 *Taisteleva JR 9. Jalkaväkirykmentti 9 1941–1944*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran julkaisu. Joensuu 1987.

Kortelainen Jorma
1985 *Mörön taival. Jalkaväkirykmentti 51 Suomen sodassa 1941-1942*. Pohjois-Karjalan kirjallisuusjulkaisu. Joensuu 1985.

Lukkari Matti
1984 *Asekätkentä*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 1984.

Nevalainen Petri
2013 *Kollaajien taistelut*. Kustannusosakeyhtiö Paasilinna. Juva 2013.

Partanen Jukka

2012 *Isänmaa ja raja. Suojeluskunnat Pohjois-Karjalassa 1917–44.* Pohjois-Karjalan Sotilaspoikien Perinnekilta ry. 2012.

Pielisjokiseutu-lehti 31.3.1994, s.6.

Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 1924–1939.

Pukkila-Toivonen, Hanna

2021 *Järjestötyössä.* Artikkelit teoksessa *Suomen Naisten Sota* s. 552 – 579. Amanita Oy 2021.

Ryppö Liisa

1984. *Kontiolahden historia 1870–1970.* Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy. 1984.

Turunen Matti

2000 *Pohjois-Karjalan Prikaati. Korpisoturien kouluttaja 1990-2000.* Karisto Oy. Hämeenlinna 2000.